

Радубоје МИКИЋ

НА ДНУ ПЕСМЕ ЖИВА ПРОШЛОСТ КУЦА

(скица за осврт на елементе наслеђа у савременој српској поезији)

Упркос дејству разноликих видова поетике оспоравања, чини се да савремена поезија више од свега носи печат наслеђа. И то није нимало случајно у врсти уметничког стваралаштва у којој се из наслеђа преузимају не само типови говора већ и сами облици. Мада је и српска поезија прошла кроз неколико фаза кад је дејство »поетике супротстављања«
било моћније од дејства »поетике истоветности«, може се рећи да је, у овом тренутку, знатно смањена оштрина њиховог контраста, па је, отуда логично што нам се чини да ни једна ни друга не претендују на апсолутно важење. Утолико пре што више нема великих поетичких система који би своје норме наметали ширем кругу стваралаца. Данас сваки песник развија свој индивидуални поетички концепт и као једну од својих обавеза прихвата и потребу да се, било експлицитно, било имплицитно, одреди према поетском стваралаштву које му претходи.

Ако је у првим послератним годинама притисак из идеолошке сфере водио ка различитим видовима функционализације књижевног стваралаштва, логично је што су врло брзо наши данас најзначајнији поратни песници (Васко Попа, пре свих) одмах посегли за оним облицима поетског говора који ће сузити простор за функционализацију поезије. Отуда није нимало необично што је Васко Попа, градећи једну нову граматику поетског говора, на једној страни тражио дотле нерелизоване могућности у нашој поетској синтакси, саблажњавајући слободом својих синтагми и слика заљубљенике у површно схваћену синтаксичку логичност и правилност, ослањајући се, на другој страни, на онај тематски простор који се чврсто везује за важне елементе и националног предања и универзалне митолошке сфере. И може се рећи да је то један од помало парадоксално конципираних темеља модерне српске поезије, па и књижевног стваралаштва у целини. Другим речима, ако је већ Васко Попа, у жељи да своје поетско стваралаштво сачува од функционализације, истовремено на нов начин изградио поетску синтаксу и у њу увео садржаје који долазе из националне историје и предања, сасвим је нормално што су и песници других књижевних нараштаја у много чему следили овај пут, проширавајући или сужавајући простор за дејство једне од двеју компоненте које срећемо у средишту Попиног поетичког концепта.

Тако су већ песници који су сами себе дефинисали као неосимболисте (Бранко Миљковић, нпр.) учинили нешто што Попа није чинио. Наиме,

они су у нашу поезију вратили тако старе и тако строге облике као што су сонет и сонетни венац и различите видове везаног стиха, настављајући у смеру који је у Попиној поезији наговештен кад је реч о тематским елементима. Отуда је било логично да Миљковић, на јединој страни, буде заговорник једне врсте сасвим особено схваћене херметичности, или како би он сам рекао »удаљавања од онога од чега се пошло«, једнако као што је он песник који се, као и Попа, систематски окретао васколиком националном усменом предању и писаном наслеђу. И мада се чини да је реч о понешто супротстављеним елементима, чини се да простора за праву контрадикторност нема. Песник који је говорио о »сусрету чула и ума« и који је заиста умео да многе чулне сензације проведе кроз просторе ума, умео је и нешто друго – да у строге формалне оквире уведе један особено концепирани тип поетског говора.

Дефинишући тај говор као симбиозу симболистичког и надреалистичког поетског модела, Миљковић нас није нимало приближио могућности да на прави начин разумемо његова темељна својства, будући да оно што у његовом поетском говору можемо повезати са симболистичким и надреалистичким наслеђем није најважније, пошто је реч о песнику који је све те елементе третирао само као оквир у који је уносио садржаје узете из националног предања. А ти садржаји су, опет, преломљени кроз једну сасвим посебну вербалну композицију песме.

Врло сличан случај срећемо и у поезији Ивана В. Лалића, песника који од средине педесетих година наовамо практично није радикалније мењао поетички оквир свог лирског говора, остављајући мало простора за недоумицу шта је то што се »у дну« његове песме крије. И Иван В. Лалић је песник који је врло често прибегавао различитим облицима везаног стиха, не занемарујући ни тзв. слободни стих, једнако као што је, полазећи од неких важних својстава модерне поезије, у своје песме уносио бројне цитате, реминисценције и парафразе, доводећи свог читаоца и тумача у сасвим посебну ситуацију. Наиме, Кирил Тарановски је, говорећи о криптичним песницима нашег времена, посебно о Осипу Мандељштаму, као важну црту њихове поезије истакао управо цитатност, преузимање појединих смисаоних и тематских елемената из текстова других песника, дошао до уверења да читалац таквих песама мора имати културу једнаку песниковој да би могао да одгонетне сва ослањања на друге текстове, да би могао да дешифрује тај сложени смисаони механизам који се гради на слојевима врло богатих цитата и реминисценција.

И као што је Бранко Миљковић у песмама из свог циклуса »Утва златокрыла« читав простор националног предања претворио у подлогу на којој гради смисао својих песама, тако је Иван В. Лалић врло важне историјске и културне чињенице уносио у подтекст својих песама градећи тако једну сасвим посебну поетску оптику за поглед на једно време. Због те густе мреже подтекста у Лалићевим песмама може се рећи да његов лирски текст функционише као двослојан, као лирска шифра која у себи сажима разиолике семантике. Због тога читалац Лалићевих песама и има утисак да се, у исто време, налази на два тачкама у времену, распознајући једну од њих као ововремену док се она друга смешта негде дубље у прошлост. То је посебно добро видљиво у циклусу

Лалићевих песама посвећених Византији. Тако ове Лалићеве песме јесу и лирска евокација, напор имагинације да се из дубине времена изведе једна слика прошлости али и нека врста ововремене визије онога што је могло бити па се није остварило. У тој тачки се и укрштају и преплићу семантичке перспективе о којима је реч, и захваљујући том укрштању и постаје логична једна врста меланхолије која боји ове Лалићеве песме.

Кад, макар за тренутак, са ових суморних осврта на нашу савремену поезију поглед пренесемо у прошлост, лако ћемо видети да се, у основи, сличне тенденције могу срести код свих значајних српских песника 19. и почетком 20. века. Примера ради, и Лаза Костић и Војислав Илић су настојали да у својим песмама реализују слична настојања, крећући се и кроз националну прошлост и кроз један шире конципирани културни и митолошки простор. Отуда је сасвим логично што су неки од наших савремених песника у толикој мери окренути овој двојци песника. Кад, пак, поглед примакнемо Дучићу и Ракићу, јасније ћемо видети да је реч о песницима који су кроз култ самог песничког облика и његовог савршенства настојали да остваре и нешто друго – снажну везу са националном традицијом. То што су и они узимали из врло сродног поетичког извора своје основне поетичке примесе само је тачка у којој су они заиста блиски савременим песницима који се, у овом или оиом виду, ослањају на симболистичко наслеђе. А кад свему томе додамо и чињеницу да су и најзначајнији међуратни песници (Милош Црњански, Растко Петровић, Момчило Настасијевић) били снажно ослоњени на »младићство народног генија«, настојећи истовремено да, свако у свом правцу, буду експериментатори у сфери самог начина лирског говора, долазимо у прилику да савремене тенденције видимо само као логичан наставак нечега што је важна црта нашег свеукупног песничког стваралаштва.

Само што се окретање наслеђу и у тематској и морфолошкој сфери лирског говора не може адекватно разумети ако се сасвим оставе по страни и неки други моменти. Један свакако треба тражити у све израженијој склоности модерних песника да, као важно тематско подручје, узимају саму поезију, тачније саму песму, њен облик и могући смисао. И ова тенденција није остала без уистину великог одјека у нашој поезији (мада је можда само Стеван Раичковић на ову тему испевао неколико песама које ће бити лирски жиг једног времена), постајући тако ново тематско подручје у хоризонту наше модерне поезије. У развијању овог тематског импулса свакако је најдаље отишао Бранко Миљковић који је песму не само онтологизовао већ јој је дао и обресе бића које се супротставља своме творцу и настоји да укине простор за његову егзистенцију, остављајући га тамо »језовити где су призори«. Све то нам намеће обавезу да елементе наслеђа у савременој српској поезији посматрамо у свој разноликости и да притом не губимо из вида ни књижевно-историјску перспективу, пошто нам она омогућава да видимо на који начин се нека важна својства преносе из једног времена у друго, постајући тако нит која повезује различите песнике и епохе њиховог стварања. Поезија као уметност са великим и разноврсним наслеђем иза себе има право да се ослања на све видове и елементе тог наслеђа, пошто само тако може да нас на прави начин примора да њену историју видимо као нешто што није остало у прошлости већ је дошло и до нас, оставши притом и живо и делотворно.